

Hvem kan tale for prekariatet – og hvorfra?

In the Ghetto med Kristian Bang Foss, Morten Pape, Yahya Hassan, Karina Pedersen og prinsesserne fra blokken

Who Can Speak for the Precariat – and from Where?

In the Ghetto with Kristian Bang Foss, Morten Pape, Yahya Hassan, Karina Pedersen and the Princesses of the Projects

Jon Helt Haarder

Ph.D. Lektor ved Institut for Kulturvidenskaber ved Syddansk universitet

haarder@sdu.dk

Haarder er tilknyttet Danskutdanningen, han forsker på nordisk litteratur, og har særlig spesialisert seg på samtidens biografisk pregede skjønnlitteratur som han beskrev i *Performativ biografisme. En hovedstrømning i det senmodernes skandinaviske litteratur* (2014).

Peter Simonsen

Ph.D. Professor ved Institut for Kulturvidenskaber ved Syddansk universitet

petsim@sdu.dk

Simonsen er tilknyttet Engelskutdanningen, han forsker på både internasjonal og dansk litteratur, og han har fokusert på spørsmål om aldring, litteratur og velferdsstat, som i *Livslange liv. Plejehjemsromaner og pensionsfortællinger fra velfærdsstaten* (2014).

Camilla Schwartz

Ph.D. Lektor ved Institut for Kulturvidenskaber ved Syddansk universitet

cas@sdu.dk

Schwartz er tilknyttet Danskutdanningen, og hun forsker på nordisk samtidslitteratur og -kultur, spesielt på sammenhenger mellom senmoderne subjektivitetsformer og kulturelle representasjoner, som i «Take me to Neverland. Androgynitet, hysteri og voksenfobi i ny dansk litteratur», *Edda* 117 (1), 2017.

SAMMENDRAG

Artiklen handler om hvordan prekariatet viser sig i fire markante tekster fra den danske samtidslitteratur og en meget set dokumentar- og reportageserie fra Danmarks Radio. Indledningen forbinder krisen i den nordiske velfærdsmodel, nyere dansk litteraturforskning og bevægelser i international teori. Analyserne fokuserer på spørsmål om synsvinkel, anerkendelse og repræsentation i en række behandlinger af livet i en moderne betonghetto. De litterære tekster synes at falde i to hovedformer: beskrivelser udefra og indefra – sidstnevnte kombinert med selvbiografisk forankring. Ved nærmere eftersyn indebærer begge

former imidlertid en distancering til ghettoen som sted og livet som prekær. TV-serien har andre udsigelsesforhold, men også her ender vi med at pege på at den kulturelle repræsentations force næppe skal begribes med naiv realisme og nyttemoral som forventningshorisont, men ligger i at fx litteratur og TV kan gøre de forskelle begribelige som en genopdaget solidaritet må udspille sig henover.

Nøkkelord

Precariat, velfærdsstat, anerkendelse, dansk litteratur, dansk TV

ABSTRACT

The essay is about how the precariat figures in four significant texts in contemporary Danish literature and a popular documentary television series from the Danish Broadcasting Corporation. The introduction connects the crisis in the Nordic welfare model, recent Danish literary criticism and tendencies in international literary theory. The analyses focus on the question of narrative point of view, recognition and representation in a series of treatments of life in a modern concrete ghetto. The literary texts fall into two main types: descriptions from without and from within – the latter combined with an autobiographical element. However, on closer inspection both types entail a detachment from the ghetto as place, and from life as precarious. The television series utilizes other narrative ploys, but here we also end by emphasizing that the force of the cultural representation is not related to naïve realism and a utilitarian moral as the horizon of expectation, but instead inheres in the ways in which literature and television can render visible and sensible, and thus comprehensible, the differences across which a renovated solidarity must be established.

Keywords

Precariat, Welfare State, Recognition, Danish Literature, Danish TV

Der er nogenlunde enighed om at den nordiske velfærdsmodel er i krise. Petersen og Petersen (2010) sætter dens danske «storhedstid» fra 1956 til 1973 og peger på at fra 1990erne og frem må man særligt regne med globaliseringen som en udfordring: Billig arbejdskraft kommer ind i landet, lavt betalte jobs sources ud af landet. Sammen med de flere ældre borgere og det øgede pres på finanserne de medfører, og den stigende individualisering, tæres der i disse år på solidariteten. Forestillingen om sådanne årsagssammenhænge ligger også bag den indflydelsesrige figur hvor krisen ses som en overgang fra en socialdemokratisk præget velfærdsstat til en neoliberalistisk konkurrencestat der afvikler de oprindelige politiske idealer til fordel for økonomiske konkurrenceparametre (Ove Kaj Pedersen 2011). Litteraturforskningen har med udgangspunkt i denne krisestemning forbundet studiet af litteratur med studiet af velfærdsstaten.

Med begrebet om prekariatet har vi for det første fået et navn for den gruppe af mennesker, der synes at være de umiddelbart hårdest ramte af globalisering i almindelighed og velfærdsstatens krise i særdeleshed: den voksende gruppe af arbejdsløse, løsarbejdere af mange slags og migranter (Standing 2016). For det andet kan adjektivet prekær nu bruges

om aspekter af alle menneskers udsatte liv i globaliseringens medialiserede og krigeriske tidsalder (Butler 2004). Pointen er her at det at være i live er prekært og dermed i princippet noget fælles. Denne prekaritet er imidlertid altid distribueret gennem prekarisering, sådan at nogle nyder beskyttelse mod den, mens andre ikke gør det. Velfærdsstaten er en sådan distributionsstruktur. At den nu synes under afvikling, indebærer at prekarisering ikke længere mest rammer i udkanten: *Usikkerhed er blevet det centrale ledelsesinstrument på alle niveauer af livet* (Lorey 2015).

Men selvom alle i princippet prekariseres – og identitetspolitikken tid dermed ifølge Isabell Lorey bør være forbi til fordel for «new modes of coming together and organizing» (Lorey 2015, 8) – må man fastholde at der er store forskelle både i tryghed og muligheden for at komme til orde. Spørgsmål om hvem der kan repræsentere prekariatet i kulturen og hvordan, tages op i nedenstående analyser af danske litterære tekster og en tv-dokumentar om ghettoliv.

En sådan interesse for teksters forhold til velfærdsstaten og prekariatet vidner om en rehabilitering af kulturprodukter som kilde til viden om verden. Både Rune Lykkebergs *Kampen om sandhederne* (2008), en antologi som *Velfærdsfortællinger* (Hansen 2010), Peter Simonsens *Livslange liv* (2014) og Tue Andersen Nexøs *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten* (2016) baserer sig på ret tillidsfulde forestillinger om litteraturens evne til at sige noget om samfundet. Lasse Horne Kjøeldgaards disputats *Meningen med velfærdsstaten. Velfærdsstatsdebat og dansk litteratur 1950–1980* (2017) er den definitive forhistorie til den ovennævnte udvikling.

At så mange forskere kan læse litteraturen som relevante indlæg i en belysning af velfærdsstatens aktuelle situation, peger på en vigtig forskel mellem den danske universitære sammenhæng og den engelsk-amerikanske der danner baggrund for disse års opgør med poststrukturalismens skepticistiske erkendelsesteori og den hermed forbundne vending mod *reenchantment*, præsensoplevelser og materie. Rita Felski (2008, 2015) slår polemisk på at litteraturen kan *bruges* – fx til fortryllelse og som kilde til indsigt. Noget kunne imidlertid tyde på at dette ikke er helt så polemisk i en dansk sammenhæng.

I det følgende antager vi at litteratur med mere kan være en kilde til indsigt i prekariatet, forstået både i Standings sociologisk-økonomiske og Butlers mere eksistentielle betydning. Men vi nærmer os også kritiske spørgsmål om hvorfra denne indsigt kommer, hvem der producerer den, og i hvilke former. Konklusionen bliver at man ikke uden videre kan bruge litteratur eller medietekster som solidaritetsfremmende foranstaltninger, men også at de her behandlede værker i deres belysning af komplekse udsigelses- og anerkendelseslogikker udpeger betingelser for de nye former for solidaritet som globaliseringen gør tvingende nødvendige.

For at vise bredden i den kulturelle tematisering af prekariatet analyserer vi først nogle litterære tekster med fokus på ghettoliv: Kristian Bang Foss' kunstnerisk eksperimenterende *Døden kører Audi* (2012), Morten Papes realistiske opvækstroman *Planen* (2015); Yahya Hassans selvbiografiske epos *Yahya Hassan* (2013a) samt Karina Pedersens debatbog *Helt ude i hampen. Mails fra underklassen* (2016). Trods åbenlyse forskelle peger alle bøgerne på en sammenhæng mellem prekariatet og den særlige boligform vi nu kalder ghettoen. Dermed ligner de DR3s streamede reality-succes *Prinsesser fra blokken* (2016) som det derefter handler om – og hvor spørgsmål om køn og seksualitet får skærpet opmærksomhed.

«DET VAR, SOM OM JEG ÅD WALDEMAR». DØDEN KØRER AUDI SOM GROTESK PREKARIATSFORTÆLLING

I et opslag på Facebook den 3. april 2017 opsagde forfatteren Kristian Bang Foss sin stilling som madanmelder på *Politiken* i protest mod afstanden mellem sine egne prekære arbejdsforhold og bestyrelsens – der netop havde fordoblet deres eget honorar. At leve prekært er at leve uden at have kontrol over sit eget liv, at være udsat og i andres vold og magt, det er følelser Kristian Bang Foss også behandler i romanerne *Stormen i 99* (2008) og *Døden kører Audi*. Det er sidstnævnte som det følgende handler om. Foss ved som forfatter på den ene side hvad han taler om når han taler om at arbejde under usikre vilkår (se også Foss 2016). Men han kan på den anden side også sige fra og prøve at «tale for» andre medlemmer af prekariatet som dels ikke kommer til orde, dels typisk kommer til syne som udskammede stereotyper: dovne og selvforskyldt arbejdsløse.

Disse to typer prekært liv er i *Døden kører Audi* fordelt på romanens to hovedpersoner. For det første «verdens mest syge person» (ifølge bagteksten), Waldemar, der bor i en trøstesløs betonghetto i fiktive Stentofte og lever af offentlig hjælp og bistand (ligesom forældrene). For det andet jegfortælleren, den smarte reklamemand, Asger, som efter en fejl med en lidt for smart reklame oplever deroute under Finanskrisen og ender med at blive tvunget til at søge job som Waldemars kommunalt ansatte handicaphjælper 37 timer om ugen.

De to tilhører forskellige sociale grupper, men er begge medlemmer af prekariatet i Guy Standings forstand. Standings håb er jo at prekariatet skal kunne udgøre en progressiv social bevægelse ved at dens medlemmer gensidigt anerkender hinandens liv og udvikler solidaritet. For at det skal kunne lykkes, skal de forstå hinanden. Det er muligvis ikke så let som det lyder, at dømme efter *Døden kører Audi*.

Asgers og Waldemars livsbaner peger i udgangspunktet forskellige steder hen, men Foss vikler deres liv sammen og demonstrerer lighederne mellem dem. *Døden kører Audi* begynder med beskrivelser af livet i ghettoen og ender med et roadmovieplot hvor de to flygter fra den og velfærdsstaten for at køre sydpå gennem Europa mod en healer i Marokko. Spørgsmålet er om der kan opstå nogen gensidig solidaritet funderet i ægte forståelse af den andens livsvilkår som prekær, om Asger med andre ord nogensinde kan siges at «tale for» prekariatet og komme i nærheden af at formulere en fælles fremtidsvision.

Forløbet i *Døden kører Audi* er et eksempel på en social nedrykningsfortælling (Aarhus 2016). Romanen dekonstruerer den opbyggelige udviklingshistorie om social mobilitet befordret af den moderne velfærdsstat (jf. Robbins 2007). Men modsat den række af eksplicit selvbiografiske ghettobeskrivelser vi behandler nedenfor, er fokus hos Foss i høj grad på det *perspektiv* hvorfra de prekære liv ses og skrives. Som i fx Helle Helles *Ned til hundene* har vi nok at gøre med en førstepersonsfortæller, men fortællerens erfaringsramme er ikke bare et prekært liv som sådan, men det at skulle forholde sig til nogen der er mere udsatte end en selv. I kraft af fortællerupålidelighed gennemskuer læseren gradvist en slags kultur og klasse-mæssig blindhed der hos Helle Helle har katastrofale konsekvenser for de to prekære eksistenser som fortælleren har søgt tilflugt hos (Simonsen 2017).

Denne type fortæller spejler på den ene side sin egen usikre identitet i de prekære eksistenser som hun omgås og fortæller om, på den anden side manifesterer fortællingen en klar forskel i kulturel kapital der blandt andet viser sig i en grundlæggende forskel i mulighederne for at artikulere sig om det prekære liv som fortælleren ellers i nogen grad deler

med de fortalte karakterer. På den tredje side er fortælleren kun delvist opmærksom på forskellene. Man kunne derfor tale om en særlig slags upålidelig narration, prekær narration, der i samme blik og samme stemme kombinerer indsigt i og blindhed for sociale forhold – og som for så vidt lader læseren se sig selv se på prekariatet.

GROTESK REALISME OG LIVET I GHETTOEN

Det er tydeligt at Asger har svært ved at fatte det fænomen han prøver at beskrive: livet i ghettoen som multihandicappet. I modsætning til den mere traditionelt socialrealistiske prekariatsroman, *Stormen i 99* hvor det handler om at arbejde og leve prekært indenfor en traditionel realismes grænser, da sprænges de rammer i *Døden kører Audi*. I denne groteske allegori kører døden faktisk Audi og blander sig i karakterernes liv. Det er en på mange måder genkendelig social verden der gengives, men alt virker overdrevent og karikeret. Fortælleren er bevidst om at han ser ghettoen gennem en grotesk æstetik. Første gang Asger tager derud til jobsamtale hos Waldemar, hedder det:

Jeg havde aldrig været i Stentofte før, og da jeg stod på stationen, forstod jeg hvorfor. Hvis Hieronimus Bosch eller Breughel havde levet i 2008, havde de ikke malet billeder af skøger, der blev voldtaget af skelletter, og mænd, der væltede sig skrigende i det sydende fedt på satans stegepande, dødningshære, der rykkede frem og lod alt øde, nej, de havde malet Stentoftes beton. Hvis du tror, at helvede ikke findes, så sæt dig ind i linje B og kød med til Stentofte. (17–18)

Således indrammet af en klassisk kunstreference der afslører den kulturelt dannede fortællers måde at opfatte ghettoen på, kan vi bevæge os ind i dette 21. århundredes mørke hjerte. Den traditionelle realisme kan ikke gengive sceneriet, han må gå mere dramatisk til værks.

Asger fortæller om Waldemar i datid og indskyder tit nogle foregribelser der kunne indikere opnået indsigt, men som regel munder ud i stigende tvivl. Asgers fortælling drives af en tydelig fascination af Waldemars stædighed, det at han trods groteske handicap kæmper sig videre gennem et liv der ikke virker værd at leve. Han har en fornemmelse af at der indeni Waldemar gemmer sig et andet menneske, et Kurtz-agtigt overmenneske, jf Conrads *Heart of Darkness*, som fysiologiske såvel som sociale omstændigheder har reduceret til det groteske syn, der møder Asger første gang han ser Waldemar:

Hans hud var vampyrhvid med en koloni af store filipenser i panden, øjnene var grønne og blev forstørret af et par virkelig kraftige briller med sort stel. Hans hår var skulderlangt – oven på hovedet var det fladt, men som det voksede væk fra kraniet begyndte det at vride sig rundt i små sorte krøller. Skilningen mindede om en flænge i et mørklægningsgardin, hvor et koldt lys skinnede igennem. Hvad der fik ham til at virke endnu lavere var en dårlig holdning, der grænsede til det pukkelryggede. (20)

Både ghettoen og dens præmieindbygger beskrives med groteskens distancerende stilisering, men efter noget tid rykker de tættere på. Asger får en fornemmelse af at «det var en endestation og ikke et springbræt til noget andet og bedre. Trøstesløsheden var så fuldkommen, at den hæmmede vejtrækningen» (79–80). Waldemars liv og død er meningsløse for Asger som prøver at komme til forståelse, måske for selv komme videre og væk fra denne trøstesløshed.

ROADTRIP HINSIDES VELFÆRDSSTATEN

Asger oplever et skæbnefællesskab med Waldemar som motiverer hans idé om at de må væk. Den idé sætter tanker i gang hos Waldemar som vil søge kommunen om midler til en rejse til Marokko hvor han har googlet sig frem til en healer, som han tilsyneladende tror kan helbrede ham. Asger mener healeren er en fupmager, men planen om at komme væk er han med på. Ad kringlede omveje får de fat på en VW Transporter som bringer dem ned gennem Europa med Dødens Audi A8 i hælene.

Mod slutningen er de standset om natten i ørkenen. De bliver omringet af vilde hunde, taber bilnøglen og må undslippe op på taget af bilen hvor de sidder da Døden ankommer og – paradoksalt – redder dem ved at skræmme hundene væk. Inden hundene lusker af, taler Asger om at han søger sandheden, og at han i mødet med Døden var bange. Men så fortsætter han med at leve sig ind i Waldemar og artikulerer det han forestiller sig er hans særegne dødsangst:

Jeg har gennem hele fortællingen bestræbt mig på at være hudløst ærlig, og jeg indrømmer også nu, at jeg var bange: Skyggen bag rattet fik hårene til at rejse sig på hele min krop og gjorde min hud kold. Men i angstens nomenklatur var Waldemar et skridt videre, han var ikke bange, han var rædselsslagen. For ham ejede tiden ikke længere udstrækning, der fandtes kun ét rædselsvækkende nu, der var uden begreber som redning og flugt. Ét rædselsvækkende nu, hvor han kropslammet stirrer det gruopvækkende lige ind i øjnene. – Oh, skikkelse bag rattet, hvad vil du os i denne golde ørken? Hvorfor kommer du i nat, hvad har vi gjort? Gå væk, gå væk, vi vil ej dø. (207)

Asger tror at han ved hvordan Waldemar har det, og han forestiller sig at de taler med én og samme (patetiske og pludseligt gammeldags) stemme. Spørgsmålet er om det er Waldemar, som taler her, eller om det ikke snarere er Asger som bilder sig noget ind. At dømme ud fra de følgende dages hændelser lider Waldemar ikke af nogen udpræget dødsangst. Tværtimod. Dagen efter kommer de hen til healeren hvor Waldemar får en flaske vand med som healeren velsigner og beder Waldemar drikke. I stedet hælder han den ud i sandet og foreslår at de bare kører videre sydpå gennem Sahara. Så det gør de mens Asger bliver mere og mere delirisk, vender bilen og kører nordpå igen, vender igen og igen og pludselig bilder sig ind at Waldemar fortryder og spørger efter sin mor. Men Waldemar fortryder netop ikke, i stedet gør han modstand mod at blive kørt tilbage og prøver at springe ud af bilen, hvorefter Asger giver op og kører sydpå indtil han mister bevidstheden og Waldemar udånder på en forladt vej i ørkenen – og Døden drøner forbi. I slutningen er Asger godt klar over at der var ting på færde han ikke forstod og ikke forstår.

Efter Waldemar er sendt tilbage til Danmark, obduceret og begravet, og alt er vendt tilbage til sit udsigtsløse udgangspunkt, tager Asger ud at spise på restaurant. Ikke formelt som madanmelder, og dog. I romanens sidste sætning står der: «Det var, som om jeg åd Waldemar» (230). Denne urovækkende sidste sætning henviser til en umiddelbart foregående bemærkning om at vi spiser og indånder de døde i det store kosmiske kredsløb (228). Men læseren kan ikke købe denne new age-vision om alt levendes solidaritet i døden. Det er snarere i en klassemæssig forstand man må se slutningens groteske kannibalisme. Asger får sin løn for at hjælpe Waldemar indenfor rammerne af et system som de måske prøver at undslippe, men som følger med hele vejen i skikkelse af Asger. Og videre skal han jo bruge

Waldemar som figur i sin fortællings forsøg på at få hold på ikke mindst sig selv.

Romanen viser at visse prekære leveforhold går på tværs af de traditionelle klasseskel der adskiller romanens to hovedpersoner. Her er vi i overensstemmelse med Guy Standing. Den prekære narration peger imidlertid for det første på at disse klasseskel genfindes som en forskel i graden af udsathed. Her er vi nærmere Butler og Lorey. Dermed er den anden hovedpointe i romanens prekære narration også givet, nemlig at forsøget på at tale for prekariatet nok giver mæle og ansigt til det, men samtidig uddyber hierarkiseringen inden for prekariatet, bl.a. i kraft af *othering*: Waldemar søges nok forstået og fremstillet, men groteskens stilisering og en gennemgående uudgrundelighed er hele tiden på færde – og Asger æder ham til slut. Romanen orkestrerer dermed nogle ubekvemme indsigter: Litteraturen kan nok skabe en fornemmelse af at prekariatet får mæle, men indgår altid også i en distribution af ulighed hvad angår udsathed. Dette synes også at gælde selvom forfatterfortælleren selv kommer fra ghettoen og skriver på et førstepersons perspektiv indefra – som vi nu skal se.

FORSØMTE BOLIGOMRÅDER

I de ghettobeskrivelser der behandles i det følgende, er der i alle tilfælde tale om afsendere der modsat Asger og Foss kender ghettoen på første hånd og markerer dette med biografiske greb som navnesammenfald og anden autenticitetsforankring. Yahya Hassan, Morten Pape og Karina Pedersen er vokset op i prekariatet, og det præger både deres litterære bearbejdelse af deres egen opvæksthistorie og disses virkningshistorie.

Vi begynder med Papes opvækstroman *Planen*. Her får man en klassisk historie om den følsomme drengs vej ud af ghettoen med romanen som vejen ad hvilken. Romanens titel henviser til Urbanplanen i udkanten af København og antyder dermed en større historie: Den om det tyvende århundredes store planbyggerier hvor storladne funktionalistiske utopier mødte virkeligheden både i form af pragmatiske knæfald for konjunkturer og de økonomiske begrænsninger i selve udførelsen og i form af den velfærdsstatslige boligpolitik der efterhånden placerede særlige slags mennesker i denne type byggerier.

Ifølge Troels Schultz Larsen (2015) er baggrunden for disse forløb primært netop boligpolitisk. I de først ti år efter anden verdenskrig ville man sikre lige adgang til en god bolig ved at den almenyttige boligsektor afbalancerede ejerboligmarkedet. Efterhånden privilegerer man imidlertid den private ejerboligsektor med en stærk segregering til følge. Samtidig sker der politisk og delvis også samfundsvidenskabeligt det at man mister disse større boligpolitiske realiteter af syne. Problemerne i det man efterhånden kalder «ghettoer», opfattes som noget der er forårsaget af ghettobeboerne selv: deres etnicitet, uddannelsesniveau etc. – alt det der indgår i definitionerne på den officielle «Ghettoliste».¹

For Schultz Larsen udgør selve ghetto-begrebet en problematisk del af den historie. Dels for at placere ansvaret rigtigt, dels for at kunne skelne de danske boligområder fra de langt mere udsondrede amerikanske ghettoer, foreslår han begrebet «forsømte boligområder». I nærværende artikel fastholder vi imidlertid ghettobegrebet selvom vi læser teksterne som litterære vidnesbyrd om en gradvis prekarisering af boligområder der oprindeligt skulle

1. Se <https://www.trm.dk/da/nyheder/2017/ghettolisten-2017>

have været netop *almennyttige*, en forsømmelsesproces man næppe kan give beboerne ansvaret for. Det sker ud fra en forestilling om at forfatterne med deres baggrund i forsømte boligområder ved hvad de taler om når de selv bruger begrebet «ghetto».

NØGENT LIV OG SANDE VIDNER I GHETTOEN

Hvor fx Nikolaj Frobenius' autofiktive *Teori og praksis* (2004) og Tage Skou Hansens arkitektroman *Krukken og stenen* (1987) forholder sig til en større historie om forholdet mellem funktionalismen og et moderne velfærdssamfund (se Haarder 2014), er vi hos Morten Pape i ghettolivets mikrosociale realitet set fra et opvoksende barns perspektiv fra omkring 1990:

For mange år siden blev hovedstadens lort og affald opmagasineret på disse kanter. Lorteøen Amager var dér hvor man kunne gemme det grimme væk. I dag er lossepladssymbolikken ikke til at overse. Nu er dette stedet du ikke ønsker dine børn i nærheden af, en uoverskuelighedens arena hvor proletariats afkom farer rundt i en hektisk krigsdans iført deres hudfarve som uniform. Blege kartofler som jeg er i undertal. (11)

En stor del af den lange roman rummes i denne indledende beskrivelse: Etnisk danske kartofler som lille Morten er ikke bare i undertal, men også undertrykt af indvandrerne der er stærkere i den hektiske krigsdans. Noget der i samme indledning udtrykkeligt forbindes med at Urbanplanen er en «ghetto».

Allerede Skou Hansens roman pegede på at de store satellitbyer netop *ikke* var tiltænkt prekariatet, men arbejderklassen, og på den etniske komponent i den ghettoisering der sætter ind. Her skuer arkitekten til romanens version af Gellerupparken i Aarhus trist ud over sit byggeri: «Kernefamilier med udearbejdende forældre blev efterhånden erstattet af gæstearbejdere, bistandsmodtagere og studerende, der opholdt sig i området døgnet rundt, ikke kun når de havde fri» (160). Etnificeringen af satellitbyerne er i Papes *Planen* vokset til et altoverskyggende problem. Eller sådan så det ud for anmelderne af romanen, påpeger Nicklas Freisleben Lund (2017): Faktisk fastholder Pape i romanen både den etniske komponent og at den er del af større problemstillinger. Som beskrivelsen af livet i skolegården ovenfor antyder, tegner romanen de uomtvistelige forskelle i et samlet billede: Alle er «proletariats afkom» – vi ville nok sige prekariatets afkom – men bærer deres hudfarve som en krigerisk uniform. På tværs af etniske forskelligheder beskriver fortælleren i forlængelse heraf ghettobeboernes løse tilhørsforhold til både konkrete institutioner som arbejdsmarked og uddannelsessektor og til mere åndelige og identitetsforankrede strukturer. Romanen gestalter udførligt etniske forskelle og spændinger, men opstiller ikke en entydig årsagssammenhæng mellem indvandring og ghettoisering, snarere mellem prekarisering og ghettoisering – med tilhørende etnisk segregering. At der er ligheder under de etniske forskelle, er også antydnet i lossepladssymbolikken: både det hvide og det fejlfarvede menneskeaffald havner i samfundets losseplads, Urbanplanen på «lorteøen Amager».

At prekariteten er et fælles vilkår, fremgår også på romanens handlingsplan og dens hovedkarakter: Morten insisterer håbløst på at kunne høre til både kartoflerne og perkerne. «Perker-Pape» bliver han kaldt. Skellene er imidlertid alt for dybe, og denne mel-

lemposition kan nok drømmes frem i en roman, men ikke opretholdes i Urbanplanen som levested. Fordi han slipper væk fra Planen, undgår vor helt undergangen og kan skrive den selvbiografiske dannelsesroman læseren sidder med, som – måske – giver dens forfatter adgang til et andet liv. At denne udgang er mulig, begrundes på den ene side af hovedpersonens egne ambitioner om social opstigning, på den anden side af en afgørende forelskelse sent i fortællingen. Forløbet peger på at betingelsen for at give prekariatet litterært mæle synes at være afstand – som vi også så det hos Foss. Afstanden er stærkt markeret i den afsluttende scene hvor Morten ser sin far sjoske ud af den billedramme der dannes af kebabstedets vinduer (og romanen selv). Her skilles vejene mellem den opadstigende søn og den prekære far: fattig, fraskilt, arbejdsløs, ulækker og reduceret til det nøgne biologiske faktum at han er ophav til andre menneskelige væsner.

Problemstillingen kan – med forsigtighed – forbindes med et dybere kompleks i europæisk historie, nemlig spørgsmålet om hvem der kan tale for de tilintetgjorte (jf. Haarder 2014). Primo Levi skriver:

Jeg gentager at vi, de overlevende, ikke er de sande vidner. [...] Vi er dem der på grund af udnyttelse eller snedighed eller held ikke nåede bunden. De der gjorde det, de der så gorgonen, er ikke vendt tilbage for at fortælle om det, eller vendte stumme tilbage; de tilhører «muselmændene», dem der gik til grunde, de egentlige vidner, dem hvis udsagn ville have haft almen betydning. De er reglen, vi er undtagelsen. (Levi 1992, 67)

Man kan ikke sammenligne en dansk ghetto omkring år 2000 med dødslejrene, men strukturen i vidnesbyrdproblemstillingen kan overføres, også fordi ghettofænomenet med dets segregeringsmekanismer går dybt i europæisk kultur og altså kan siges at være rodnet for både de nazistiske udgaver og senere ghettodannelser også i velfærdsstaten: Kun de der slipper væk, kan berette om prekariseringen i betonghettoerne, men er jo dermed ikke længere (helt så) prekære.

I *Yahya Hassan* (2013a) møder vi en figur der kan minde om Perker-Pape, men så at sige fra den anden side. Digtenes jeg er en kriminel indvandrerdreng på vej til at blive «ENSUND OG VELINTEGRERET DIGTER» som det hedder i begyndelsen af «LANGDIGT». Digtsamlingens vigtigste formelle greb har direkte sammenhæng med denne dobbelte identitet, nemlig de bestandige bevægelser mellem på den ene side ghettodrengens grovheder og multietnolekt og på den anden side digterdrengens selvbevidst rigsdanske poesi.

De sproglige glidninger er en virtuos identitetskoreografi der skal vise en tredje vej mellem to lidt for oplagte ruter: tilbage til ghettoen eller opbyggeligt ud af den. Også hos Hassan synes en hybrid identitet imidlertid at være umulig andre steder end i litteraturen. Pape drog ud, Hassan blev i ghettoen. Han mistede dermed gradvist mælet, sin nye identitet og til sidst sin frihed på grund af en forbrydelse. Er han dermed – indtil videre – Levis regel, det sande vidne?

INGEN PRÆMIEPERKER

Noget af det mest slående ved *Yahya Hassan* i almindelighed og det afsluttende «LANGDIGT» i særdeleshed er jegets modvilje mod at fremtræde tilregnelig og sympatisk. Læse-

ren rammes af digtenes åbenlyse kvaliteter, men må konstatere at jeget bruger sine evner til at beskrive de forbrydelser han begår når han giver den som ghettodreng. Faktisk er Hassans digte udstyret med en systematisk miskendelse der udspiller sig både på karakterniveau og i læserrelationen.

Den tidlige reception af Hassan som præmieperker, hvad enten denne skete højre eller venstre om, var ikke funderet i teksterne selv. De afviser kontant og dog uudgrundeligt enhver form for repressiv eller bare forhastet anerkendelse. Dette træk ved digtsamlingen er udpræget i en tekst der kom lige efter dens udgivelse. «FORURETTET» blev skrevet og lagt på *Politikens* netsider efter overfaldet på Hassan i efteråret 2013 på Københavns hovedbanegård. Her optræder alle karakterer under hånlige og chauvinistiske betegnelser som jødejournalist, gambianerjunkie og muhamedanere. Disse skældsord udgør netop ikke et kohærent fjendebillede, men snarere en forurettelse der rammer alle i flæng, også digteren selv. Om ham lærer vi fx dels at han efter arrestationen kommer «SOM EN SVANS OG KLASKER KALIFFEN PÅ KÆBEN» – det vil sige slår sin overfaldsmand der ligger i håndjern på jorden – dels at han forsøger at komme til at angribe ham (igen) i hans celle på Politigården. Dette til trods for at han netop har anerkendt fællesskabet mellem de to ved at genkende overfaldsmanden som et rigtigt ghettobarn. På fødderne bærer denne nemlig Nike Shox «DER ENGANG VAR MINE», som digteren skriver om denne særlige Nike-model.

Teksterne i digtsamlingen tematiserer nok jegets lidelser ved bestandigt at racialiseres, men det sker uden at dette forhindrer en gennemgribende racisme over for andre. Det er i det hele taget vanskeligt at se jeget som et hjemløst offer for den hvide majoritetskultur. I «DIMISSION» bryder «GHETTOBØRNENE» ind til en dimissionsfest i «ET FESTLOKALE I GHETTOEN». Jeget byder en buttet pige op som han har fået ondt af. Hun afviser ham som perker, og senere slår han brutalt hende og en tililende dreng ned ved busstoppestedet.

Ghettobørnene må vi antage er «perkere», og den destruktive adfærd i digtet her genkendes fra *Planen*. Beskrivelserne af den adfærd er svære at afvise som fordomsfulde eller racistiske, dels fordi de har karakter af vidnesbyrd og fylder ganske meget på teksternes eget niveau, dels fordi det ene vidne selv er «perker». Man kan videre notere sig at racialisering ikke er den eneste form for stigmatisering. Det er pigens afvigende krop der påkalder sig jegets medlidenhed – og måske er det igen hendes afvisning af hans medlidende blik på hendes krop der nedkalder volden over hende senere. Pointen er altså næppe at jeget passivt er offer for racialisering, han synes snarere at racialisere sig selv i et stykke stedbunden dramatik. Ifølge både Pape og Hassan er kartoflerne potentielt underlegne, mens perkerne har magten på ghettos stier og parkeringspladser, i opgange, skoler og festlokaler.

At den lokale magtudøvelse er futil og udvejsløs i forhold til den grundlæggende usikkerhed som ghettobørnene lever i, fremgår imidlertid overalt i både *Planen* og *Yahya Hassan*. Som man ser det i *Planen*, går udleveretheden til de prekære omstændigheder vel at mærke på tværs af etniske skel. Sagt på en anden måde: Både den buttede pige og jeget i «DIMISSION» er i det større billede afmægtige (men det er stadig den sidste der mishandler den første). Og Hassans jeg kender afmagten i magten. «DIMISSION» rummer to spejle for jeget: dels vinduerne i den ankommende bus, dels den efterlysning som digtet slutter

med. Jeget genkender, men nægter at anerkende sig selv som han fremtræder mens han tæver den buttede pige. Han er en «EN FUCKING PERKER», konkluderer han mens han efter overfaldet tømmer hendes taske. Raseriet og selvhadet genfindes mange steder, og spejlingerne i «DIMISSION» kan læses som en allegori over jeget i digtsamlingen generelt, både hans selvforhold og ham som en afsender. Digtet peger på at den anerkendende modtagelse af Hassan som ungdommeligt digtergeni – der måske hvilede på en angivelig genkendelse af ham som en moderne Aladdin (Kjerkegaard 2015) – overskrev den misken-delse der præger forholdet mellem karakterer, selvforholdet og forholdet til læseren.

Også de bredere beskrivelser af livet i ghettoen undviger binære fortolkningsmønstre (stakler eller forbrydere). De muslimske kvinder optræder således på samme tid som dobbeltundertrykte – både af majoritetskulturen og af deres voldelige mænd – og som ferme socialbedragere. Når Athena Farrokhzad (2014) i sin tid anklagede Hassan for at gå danske racisters ærinde ved at beskrive dette, kunne det igen være tegn på at etnicitet (og måske identitetspolitik i det hele taget) stjæler opmærksomheden fra dybereliggende processer. Dermed reproduceres paradoksalt en binaritet man ellers kritiserer. «Fan», tænkte Farrokhzad i sin anmeldelse, «en ung poesidebutant med palestinsk baggrund som anklagar den muslimska diasporan för hyckleri, misogyni och allmänt barbari, vilken skänk från ovan för Dansk Folkeparti». Men kunne det ikke tænkes at «den muslimska diasporan», de racistiske hvide kartofler i DF og intellektuelle løsarbejdere har mere tilfælles indbyrdes – til trods for åbenlyse forskelle – end de har med dem der endnu har en fast og fremtidsikkert position på arbejdsmarkedet? I Isabell Loreys foucaultske optik er prekarisering, som nævnt i indledningen, ligefrem den neoliberale form for governmentalitet, men dermed er prekarisering, netop fordi den er et fælles vilkår, for hende også et muligt udgangspunkt for solidaritet hinsides identitetspolitikken.

INGEN KAN GØRE NOGET

Karina Pedersens *Helt ude i hampen. Mails fra underklassen* er som *Planen* og *Yahya Hassan* en ghettobeskrivelse forfattet af en der selv har levet der, nemlig i Korsbærparken i Fredericia der er på den danske regerings ghettoliste. Bogen adskiller sig udadtil fra de to andre ved et mindre entydigt forhold til skønlitteraturen som rammesættende begreb og institution, indadtil ved et langt mere entydigt forhold til de miljøer og mennesker der beskrives. Og så er der kun kartofler i ghettoen. I sig selv et stærkt argument for at racialisering med mere er ét element i ghettoisering og prekarisering som mere omfattende processer.

Gyldendals litterære direktør Johannes Riis omtalte ved et arrangement om bogen Pedersen som «en vigtig stemme fra underklassen».² Men faktisk holder Pedersen beboerne i ghettoen ud i strakt arm. De omtales konsekvent som «underklassen», og man kan med rimelighed hævde det modsatte af Riis: Pedersen vil netop ikke (længere) være en stemme fra underklassen, men en der i konkret og overført forstand bruger netop stemmen til at *omtale* underklassen og placere sig selv et andet sted. Bogen består af angiveligt

2. Medlemsmøde i Forfatterforeningen 6/12 2016, jf. <http://danskforfatterforening.dk/blog/varedeklaration-og-faktatjek-i-litteraturen/> Jon Helt Haarder sad i panelet sammen med bla. Johannes Riis.

autentiske mails til en unavngiven veninde. Brevene er centreret om morens elendige liv som misbruger: Kæresterne skifter, hendes misbrug af velfærdsydelse og imbecile tillid til to tabersønner der udnytter hende, er til gengæld konstant. Brevskriverens holdning til de tre er konsekvent præget af distance, foragt og had. Pedersens bog er for så vidt et forsøg på at gøre relationen til moren og underklassen helt entydig, hvor Pape og Hassan arbejder med vedkendt ambivalens i forhold til baggrunden – noget der især strammer til omkring de problematiske faderskikkelser – og med en umulig drøm om hybride identiteter.

Som i tilfældet med især Hassan må man anerkende forfatterens ret til sin egen vrede og historie, altså anerkende præmisserne – uden nødvendigvis at anerkende konklusionen. Hvad den angår, så synes den primære forklaring på underklassens nasserøvs-kultur og uansvarlighed at være velfærdsstatens forkælelse af sine borgere. Etnicitet spiller som nævnt ingen rolle, men der optræder i hvert fald et sted en mere (pseudo-)biologisk udlægning. Brevskriveren ytrer sympati for den italienske kriminolog Cesare Lombroso (1835–1909) og overvejer om ikke han havde ret i at «kriminelle tendenser ofte er medfødte og tilmed bliver afsløret af et abelignende – eller blot atavisme-præget – udseende? (en teori som jeg finder ualmindelig interessant)» (41). Mod slutningen slår hun fast at intet kan gøres: «[...] jeg tror ikke længere på, at nogen kan hjælpe dem» (195).

Lidt på samme måde som Kristian Ditlev Jensens *Det bliver sagt* (2001) er *Helt ude i hampen* en fortælling om en klasserejsende der ser tilbage på traumatiske begivenheder i barndommen. Modsat fortælleren og hovedpersonen i *Det bliver sagt* hverken kan eller vil brevskriveren i *Helt ude i hampen* tilgive forældrene. De mennesker hun er vokset op iblandt, forstenes til «underklassen», ligesom hun ikke selv synes at se at hendes egen vrede over moren spejler morens relation til sin mor. Man kan også som læser notere sig at teksten set som debatindlæg mimer det gamle mantra «det er samfundets skyld», blot i en neoliberal variant hvor det ikke er den onde kapitalisme der er skyld i social elendighed, men den onde velfærdsstat. Det er for brevskriveren som for hendes mor «systemet» der er fjenden, om end på to forskellige måder. Hovedpersonen sidder altså godt fast i de miljøer og tankeformer som hun gerne vil forlade. Måske gør det Pedersen til et sandere vidne i Levis forstand, en der (uden at vide det selv) ikke slap væk?

I et fiktivt skønlitterært værk ville man nok opfatte dette som en indirekte karakteristik af en skadet fortæller hvis liv på nutidsplanet næsten ikke kommer til syne. Ville man ikke have set den ekstreme stilisering, ubarmhertigheden i udstillingen af prekære liv og den næsten monomane gengivelse af morens daglige stupiditet som tegn på at en opvækst med massive svigt næsten – men også kun næsten – havde knust hende? En sådan udlægning ville redde noget af bogens ære, men være patroniserende over for en afsender der dels netop ikke vil være fiktionsforfatter, men bruger beskrivelsen af den forfærdelige opvækst som belæg for at synge i kor med Liberal alliances velfærdslede, dels konsekvent latterliggør lægers, socialrådgiveres eller psykologers forsøg på at sætte ghettoboernes adfærd i forbindelse med deres opvækst og øvrige omstændigheder.

«VI ER SLETTEKRIGERE ALLE SAMMEN»

I Danmark Radios dokumentar- og reportageserie *Prinsesser fra blokken* (DR3 2016) er udsigelsesperspektivet radikalt anderledes end hos Foss på den ene side, Hassan, Pape og

Pedersen på den anden.³ Vi møder hverken en plaget tematisering af spørgsmål om hvem der kan tale for prekariatet, eller introduceres for den vidnesbyrdbærer der (måske) lige netop slap væk. Pigerne i dokumentaren er ikke outsiderfigurer med et ben i hver lejr, og heller ikke ligefrem anerkendte skønlitterære forfattere fra middelklassen.

Prinsesser fra blokken rummer tilsyneladende muselmanens sande beretning idet vi i øjenhøjde introduceres for en gruppe unge piger i alderen 16–25 år som alle er vokset op i belastede ghettomiljøer i Københavnsområdet – bl.a. Urbanplanen – og som stadig i deres sene teenageår og tidlige voksendom lever under de samme prekære eksistensformer. I programmet zoomes der hyppigt ind på de grå ghettoblokkes trøstesløse anonymitet, håndholdt kamera styrker virkelighedseffekten og skaber intimitet mellem aktør og beskuer. Modsat især Pedersen forsøger pigerne ikke at lægge afstand til deres liv i ghettoen. De taler om: «vores stamme», «vores verden» og «vores rå virkelighed» og etablerer derved en absolut distinktion mellem et «os» og et «dem». Et «os» der optræder i programmet, og et «dem» der betragter programmet.

Dokumentaren er opdelt i fire afsnit med hver deres klare tema som man kunne navngive: 1) *Seksuel kapital*, 2) *Venner*, 3) *Mænd og fædre* og 4) *Fremtiden*. Den skarpe vinkling af temaerne antyder at programmet er iscenesat af en olympisk styrende hånd. Som et led i forsøget på at lade pigerne tale for sig selv og derved tale for prekariatet som gruppe udfylder pigerne dog selv fortællestemmefunktionen, og de optræder for så vidt både som aktører og refleksive positioner i programmet. Derved skjules tilstedeværelsen af den instans som former, vinkler, redigerer og klipper programmet, og vi oplever at pigerne betror os noget intimt. Indirekte optræder altså den udsigelsesproblematik som Foss, Helle Helle med flere tematiserer direkte.

Beskueren er den instans som pigerne konstant forholder sig til, dels i en appel om at blive anerkendt og dels det modsatte. Ved meget bevidst at performe og måske endda overperforme tegn som de tydeligvis er klar over vækker afsky og forargelse, afvises beskuerens potentielle anerkendelse. De andre – som er den kategori beskueren må se sig gennemskuet som – fremtræder som en ubestemt gruppe der ikke forstår dem eller ikke vil forstå dem. De andre repræsenterer et impotent system som dovent eller halvhjertet synes at afvise dem og samtidig ytrer ønske om at ville disciplinere dem. Pigerne taler, som i *Helt ude i hampen*, om et utilstrækkeligt velfærdssystem: «Systemet har bare givet mig fingeren [...]» (afsnit 1) eller «Systemet magtede mig ikke» (afsnit 4). Men hvor det hos Karina Pedersen er velfærdsstatens manglende evne til faderligt at disciplinere og sætte grænser der udgør problemet, er det i *Prinsesser fra blokken* velfærdsstatens mangel på moderinstinkter der fremhæves: evnen til at se, lytte, omfavne og ikke mindst anerkende. Men det er ikke kun velfærdssystemet der kommer til at repræsentere de andre, det er faktisk *alle* andre. Systemet, «folk» og «de almindelige mennesker» optræder som positioner af andethed som ifølge pigerne nægter dem anerkendelse, og som derfor på mange måder bidrager til deres distinkte følelse af at være ekskluderet fra fællesskabet.

I *Prinsesser fra blokken* henvises der ikke til specifikke sociale grupperinger sådan som vi ser det hos Hassan og Pape – eller hos kvindelige forfattere som Christina Hagen og Asta

3. Serien var instrueret af Eva Maria Rødbro og blev DR3 hidtil største succes, jf. <http://www.dr.dk/nyheder/kultur/dr3s-vestegnspinsesser-slaar-streamingrekord>

Oliva Nordenhof som distinkt vægrer sig mod det de kalder «eliten». Der hersker en paranoid stemning fordi det er uklart hvem eller hvad det er de føler sig forfulgt og ekskluderet af. Denne ekskluderede position resulterer ikke i ydmyg accept, men i fornægtelse af alle «de almindelige mennesker» der ifølge pigerne frakender dem anerkendelse. Claudia udtrykker det sådan: «Der er mange mennesker der render rundt som et stort spørgsmålstegn: Hva sker der? Okay, de er helt væk. Og ja, det er vi! Og hva så?» (afsnit 4). Her fungerer det forestillede fællesskabs *vi* som en beskyttelse mod *de andre*: «Vi er slettekrigere alle sammen. En slettekriger det er sådan en der står nede på sletten og danser derudaf og ikke tænker over hvad nogen andre siger [...]. Sletten er hjemstedet for os. Vores fristed» (afsnit 4).

Pigerne er så optaget af at distancere sig fra forestillingen om almindelige menneskers liv at de kommer til at prekarisere sig selv på samme måde som Hassans jeg racialiserer sig selv. Dette falder i tråd med Sianne Ngais tese om at den tidstypiske «ugly feeling», paranoia, gør det synligt for os dels at vi bare er «a small subject in a total system», dels at vi måske i sidste ende selv er medvirkende til at opretholde de strukturer vi føler os undertrykt af (Ngai 2007). Samtidig er paranoiaen, som vi så det ovenfor, en diffus følelse uden et klart objekt. Dette bliver særligt signifikant når det at blive til *noget* paradoksalt nok også bliver et efterstræbelsesværdigt mål. Som Siri forklarer: «Jeg skal frem i verden og blive til *noget*» (afsnit 4). Eller Isabel: «Min drøm er stadig at starte min egen lille kernefamilie ude på Amager» (afsnit 3).

Prinsesserne lever i hjertet af prekariseringen, men oplever ikke selv et identitetsfællesskab med andre end hinanden. Der optræder ikke noget identitetsfællesskab med andre der står udenfor eller er løst knyttet til arbejdsmarkedet. De føler heller ikke at de deler et kulturelt værdisystem med andre end sig selv. Det er derfor, i højere grad end med de litterære tekster, op til beskueren at se det større billede.

«JEG VILLE IKKE VÆRE VOKSEN, JEG VILLE BARE IKKE FORLADE DEN HER ØNSKEØ»

Prinsesser fra blokken gør klart nok brug af et symboladets eventyrsprog. Pigerne repræsenterer i deres egen optik ikke kun «outcasts» men også fine prinsesser. I introsekvensen toner en af pigerne frem via voice-over: «I kender os som *dem* der droppede ud, som de *vilde piger*, men i *vores verden* er vi prinsesser [...] vi har skabt vores *eget kongerige*». Her konstrueres en forestilling om to forskellige verdener og to forskellige perspektiver. På den ene side en verden hvor de prekære piger er fuldstændig prisgivet den Andens dømmende blik, og på den anden side en flugtposition hvor de indædt insisterer på retten til deres eget blik, og hvor de som barnet glider ind og ud af imaginære fantasier befolket af prinsesser og superhelte. Eventyrsproget og superheltejargonen peger på en klar sondring mellem en drømmeverden og den rå og socialsymbolske betonvirkelighed.

I den virkelighed og den sociale orden bliver de bedømt på ikke at agere i overensstemmelse med forskellige diffuse regler som de ikke selv forstår til fulde, men som de alligevel forsøger at orientere sig i. Som de opfatter virkeligheden, er seksuel kapital den primære kapital: «Jeg synes det er fair nok at man bruger sit udseende som et våben, man skal jo udnytte de gaver og talenter man lidt har for at komme frem i livet» (Isabell, afsnit 3). I deres drømmeverden undslipper de kortvarigt fornemmelsen af ikke at slå til. Denne drømmeverden er

både et konkret sted, *Sletten* – som er weekendernes technomødested – og en følelsesmæssig kompleksitetsreduktion som består i at de fortrænger deres prekære eksistens og leger at de er «prinsesser» eller «superwomen» på en peter pansk ønskeø: «Jeg ville ikke være voksen, jeg ville bare ikke forlade den her ønskeø. Jeg skulle bare være her i mit lille raveparty». Modvilje mod at blive voksen udgør også en afvisning af velfærdsstatens opdragelsesramme (eller måske manglen på samme), og det er en voksenfobi som de paradoksalt nok deler med store dele af samtidens forfatterskolelitteratur som også placerer sig i en prekariseret outsiderposition (Schwartz 2017). Her dog med en helt anden kulturel baggrund.

Køn og seksualitet spiller en mindre rolle hos Foss, Pedersen, Hassan og Pape, mens prinsesserne demonstrerer en hyperfeminiseret og hyperseksualiseret performance der vægter kunstighed fremfor naturlighed, og som åbenlyst imiterer stripperen og pornostjernes attituder. Målet er at få «suttepiklæber» og «opgradere sig selv (med plastic)». Som Emma kækt påpeger i det sidste afsnit: «Måske bliver jeg sygeplejerske, måske bliver jeg stripper, potato potato» (afsnit 4). Hos prinsesserne på blokken er kvindefællesskabet ikke bundet op på en afvisning at det mandlige blik og det mandlige begær, tværtimod handler kvindefællesskabet meget eksplicit om at være tilgængelig og «fuckable». Hos prinsesserne er sexyness faktisk *den eneste* gangbare valuta.

Kvinderne udviser derfor stor respekt for dem der modellerer på sig selv: «Du skal jo ikke tænke på hvad de *andre* synes. Det er noget du vil ha'. Jeg siger bare respekt for dem der tør gøre noget, lave bryster, lave læber, respekt i stedet for 'ej hvad tænker folk', *fuck folk mand!*» (afsnit 1). De befinder sig i en paranoid bevidsthed om at alle miskender dem, de afvises af et udefineret «de andre». Samtidig er det tvetydigt om de netop gør det fordi det ikke er accepteret, eller om de ikke helt kan afkode hvad det er de gør forkert. Begge dele måske, men det er under alle omstændigheder tydeligt at de ikke opfatter middelklassefeminismen som et fælles projekt. Måske fordi middelklassefeminismen faktisk ikke er et fælles projekt, men i højere grad et projekt som faktisk diskriminerer og bedømmer kvinder der ikke har fået tilegnet sig den kulturelle kapital der kræves. I tråd med denne pointe påpeger Nancy Fraser at tredjegenerationsfeminismens identitetspolitiske afsæt måske netop er kommet til at skygge for sociale og økonomiske forskelle (Fraser 2013, 161). I programserien drages beskueren ind i denne polemik idet dennes formentlig velmenende, men muligvis også patroniserende feministiske vurdering af de unge kvinder kommer til at fungere som en udstødning af dem: kvinder som af socialt og kulturelt betingede årsager ikke er i stand til at afkode feminismens grammatik, men som alligevel som alle andre gerne vil have opmærksomhed og anerkendes. Det er derfor også interessant at kvinderne indbyrdes anerkender hinanden for at performe i dette felt, og at det at turde at gøre sig tilgængelig for det mandlige blik anses som beundringsværdigt.

Seksualiseringen er ekstrem og kan som selvprekarisering sammenlignes med racialiseringen hos Yahya Hassan. Men måske gør de faktisk også noget synligt. Læst med sociologen Eva Illouz fremtræder pigerne nemlig som overtydelige eksempler på et generelt billede som en traditionel feministisk konsensus blokerer for:

Sexiness expresses the fact that in modernity, men's and especially women's gender identity has been transformed into a sexual identity; that is, into a set of selfconsciously manipulated bodily, linguistic, and sartorial codes geared to elicit sexual desire in another. (Illouz 2012, 42)

Hyperseksualisering er et tidstypisk fænomen. Både fænomenet *Girl Squad*, som kalder sig selv fjerdegenerationsfeminister, og *Prinsesser fra blokken* (over)imiterer og (over)performer generelle tendenser ved moderniteten. I overproduktion af seksuelle koder og den vilige objektliggørelse udpeger de at den seksualiserede, begærende og begærede krop står centralt i senmoderne identitetsforståelse. Læst i forbindelse med *Girl Squads Ludermanifestet* (Kjølens et al., 2017) kunne prinsessernes livsstil altså ses som et feministisk projekt.

Seksualiseringen blandt slettens døtre står dog i skarp modsætning til klassisk feminisme og det androgyne ideal i samtidig kvindelig forfatterskolelitteratur. Her er det kvindelige fællesskab knyttet til en afvisning af den passivt seksualiserede krop. Alligevel er begge fællesskaber optaget af et voksenfobisk opgør med den velsubjektiviserede identitet. Ingen af outsiderpositionerne magter det voksne liv og tager afsæt i en vrængende benægtelse af den anden. Måske kan prekariatsbegrebet med dets idé om en slags klassefællesskab på tværs af traditionelle skel gøres gældende: Selv om prinsesserne fra blokken ikke anerkender deres fællesskab med andre prekære grupper, er det jo ikke ensbetydende med at det ikke findes. Hos Christina Hagen finder vi anslag til et sådant møde i kraft af identifikation, solidaritet og vrede: «Why will we only read things written by people who do not make spelling mistakes? [...] I didn't expect to write anything in a perfect Danish language again» (Hagen 2014, 4 og 80). For beskueren kan serien måske også udgøre en øvelse i ikke at «andrafriere» nogen som selv gør det.

KONKLUDERENDE

Værkerne af Pape, Hassan og Pedersen peger på at spørgsmålet om hvem der kan tale for prekariatet, ikke løses af den selvbiografiske udsigelsesposition. På den ene side må man anerkende disse forfatteres ret til at fremstille den prekære opvækst sådan som de har oplevet den, på den anden side må dette spørgsmål om autoritet ikke sammenblandes med spørgsmålet om hvorvidt prekariatet med deres fremstillinger er kommet til orde. Det handler ikke kun om hvorvidt deres fremstillinger er repræsentative. Problemstillingen er snarere den at gestaltningen af den prekære opvækst både biografisk, sociologisk, lingvistisk og litterært forudsætter afstand og forskel, altså at forfatterne, fortællerne og digterjerne i disse selvbiografiske tekster placerer sig i den position der indtages af fiktive Asger i *Døden kører Audi*. Ingen af værkerne giver dermed naive forestillinger om umedieret virkelighedsadgang og litteraturens nytte som solidaritetsfremmende foranstaltning meget at arbejde med. Dette peger imidlertid på at alting må ses og artikuleres et sted fra, og netop derfor kan disse bøger og udsendelser være en lektion i hvad solidaritet faktisk kræver. Læseren kan på samme måde som beskueren i forbindelse med *Prinsesser fra blokken* se sig selv i værkernes udsigelsesposition snarere end i deres karakterer, og kan da – måske – anerkende betingelserne for en kommende solidaritet der ikke bygger på kultur- og klassefællesskab i traditionel forstand.

OPPLYSNINGER OM FINANSIERING

Forfatterne er tilknyttet forskningsprojektet *Uses of Literature. The Social Dimensions of Literature* på Syddansk Universitet, som også er rammen for det nærværende samarbeidet.

De ønsker å takke Danmarks Grundforskningsfund – grant nr. DNRF127 – og de mange gode kollegene i prosjektet. Se http://www.sdu.dk/en/om_sdu/institutter_centre/c_uol

LITTERATUR

- Butler, Judith. 2004. *Precarious Life. The Power of Mourning and Violence*. London: Verso.
- DR3. 2016. «Prinsesser fra blokken 1–4».
- Farrokhzad, Athena. 2014. «Hans raseri hyllas av danska rasister». *Aftonbladet* 22/1. Læst 12. oktober 2017. <https://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/article18217879.ab>
- Felski, Rita. 2008. *Uses of Literature*. Malden, MA: Blackwell Publishing. DOI: 10.1002/9781444302790
- . 2015. *The Limits of Critique*. Chicago: University of Chicago Press. DOI: 9780226294179.001.0001
- Foss, Kristian Bang. 2012. *Døden kører Audi*. København: Gyldendal.
- . 2016. «Dagbog fra en moderne daglejer». *Information* 6/8. Læst 11. oktober 2017. <https://www.information.dk/moti/2016/08/dagbog-moderne-daglejer>
- Fraser, Nancy. 2013. *Fortunes of Feminism. From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*. London: Verso.
- Hagen, Christina. 2014. *Boyfrind*. København: Forlaget Basilisk.
- Hansen, Nils Gunder (red). 2010. *Velfærdsfortællinger*. København: Gyldendal.
- Hassan, Yahya. 2013a. *Yahya Hassan*. København: Gyldendal.
- . 2013b. «FORURETTET». *Politiken* 22/11. Læst 12 oktober 2017. http://politiken.dk/kultur/boger/skonlitteratur_boger/art5485099/Eksklusivt-Oplev-Yahya-Hassans-nye-digt-om-overfaldet
- Haarder, Jon Helt. 2014. *Performativ biografisme en hovedstrømning i det senmodernes skandinaviske litteratur*. København: Gyldendal.
- . 2017. «Skeptisk håbefuld». *K & K*, 122: 39–42.
- Illouz, Eva. *Why Love Hurts. A Sociological Explanation*. 2012. Cambridge: Polity Press.
- Kjerkegaard, Stefan. 2015. «Hver sin Yahya Hassan. En læsning af digtsamlingen *Yahya Hassan* (2013)» i *Dansk samtidslyrik*, redigeret af Peder Stein Larsen og Louise Mønster. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Kjældgaard, Lasse Horne. 2017. *Meningen med velfærdsstaten. Velfærdsstatsdebat og dansk litteratur 1950–1980*. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Kjølse, Louise, Ekaterina Andersen og Nikita Klæstrup. 2017. *Ludermanifestet*. DR Lindhardt og Ringhof.
- Larsen, Troels Schultz. 2015. «Kapitel 18. Fra ghetto til forsømte boligområder. Socialvidenskabelig refleksivitet som afsæt for en afvisning af ghettobegrebet i en dansk sammenhæng». I *Grundbog i Socialvidenskab – 5 perspektiver*, 2. udgave, redigeret af Bent Greve. København: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Levi, Primo. 1992. *De druknede og de frelste*. København: Forum.
- Lorey, Isabell. 2015. *State of Insecurity. Government of the Precarious*. London: Verso.
- Lund, Nicklas Freisleben. 2016. «De fremtidsløse tager ordet. Klassesamfund, prekariat og velfærdskritik i dansk samtidsprosa». *Passage* 76: 27–39.
- Nexø, Tue Andersen. 2016. *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten*. København: Arena.
- Ngai, Sianne. 2007. *Ugly Feelings*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pape, Morten. 2015. *Planen*. København: Gyldendal.
- Pedersen, Ove Kaj. 2011. *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels forlag.
- Pedersen, Karina. 2016. *Helt ude i hampen. Mails fra underklassen*. København: Gyldendal.
- Petersen, Jørn Henrik og Klaus Petersen. 2010. «Wie es eigentlich gewesen. Velfærdsfortællingen». I *Velfærdsfortællinger* redigeret af Nils Gunder Hansen. København: Gyldendal.

- Robbins, Bruce. 2007. *Upwards Mobility and the Common Good. Toward a Literary History of the Welfare State*. Princeton: Princeton UP. DOI [10.1515/9781400827657](https://doi.org/10.1515/9781400827657)
- Schwartz, Camilla. 2017. «Take me to Neverland. Androgynitet, hysteri og voksenfobi i ny dansk litteratur». *Edda* 117 (1). DOI [10.18261/issn.1500-1989-2017-01-03](https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2017-01-03)
- Simonsen, Peter. 2014. *Livslange liv. Plejehjemsromaner og pensionsfortællinger fra velfærdsstaten*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- . 2017. «Prekarisering og prekært arbejdsliv i Helle Helles roman, *Ned til hundene*» (2008). I *Tidsskrift for arbejdsliv*, 19. årg., 1: 63–77.
- Skiveren, Tobias. 2016. «Affekt og racialisering i ny dansk (minoritets)litteratur. Om hjemløse kroppe i den store (h)vide verden». *Passage* 31 (76). DOI <http://dx.doi.org/10.7146/pas.v31i76.2523010.7146/pas.v31i76.25230>
- Standing, Guy. 2016. *The Precariat. The New Dangerous Class*. Revised Edition. London & New York: Bloomsbury Academic.
- Yde, Maria Bruun. 2009. «Under betonen, bazaren! Urbanplanen før, nu og herefter». I *SOUP – Et midlertidigt kunst- og arkitekturprojekt i Urbanplanen*, redigeret af Maria Bruun Yde. København: Vandkunsten.
- Aarhus, Mathies. 2016. «Nedrykningsfortællinger». *Atlas* no. 4.